

УДК 812.111.09

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/69-3-24>

Наталія СЛІПАЧУК,
orcid.org/0000-000106504-3827
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германських мов і зарубіжної літератури
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна) nataliaslipachuk@gmail.com

ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОСТІ В РОМАНІ ДЖОЗЕФА КОНРАДА «НОСТРОМО»

У даній розвідці здійснено комплексний аналіз роману видатного англійського письменника Джозефа Конрада «Ностромо» в аспекті виявлення політичного виміру екзистенціальності, притаманного його змісту та поетиці.

Традиційно «Ностромо» відносять до жанру політичного роману. Зокрема в такому форматі його аналізують Дуглас Х'юїтт, Седрік Воттс, і вважають одним із Конрадових «шедеврів». Попри традиційне зарахування твору до жанру політичного роману, Джозеф Конрад використовує політичний конфлікт в ньому радше як тло для висвітлення екзистенціальної проблематики. За основними поетикальними ознаками й імпліцитно розгорнутою проблематикою цей роман продовжує основну тему Конрада – зіткнення людини з непереборними обставинами, що перевищують її можливості, мають ірраціональний характер і спричиняють гострий внутрішній конфлікт особистості.

Специфічною є її система персонажів твору. Судячи з назви, основним героєм слід було б уважати Ностромо, але він займає далеко не весь простір роману і часто відсувається на задній план. Його функція полягає, насамперед, у тому, що він, по-перше, стягує всі сюжетні і проблемні лінії твору в один вузол, і, по-друге, що є навіть більш важливим, проливає світло на долі інших персонажів, порівнюючи трагізм кожного з них, експлікуючи самотність і безвихідь існування як певну аномальну норму. Драма Ностромо віддзеркалюється у драмі сімейства Гудлів, які також виявляються заручниками «срібного» бізнесу в долі Мартіна Декуда.

Потребою осмислення змістових і поетикальних домінант роману і відсутністю спеціальних досліджень у ставимо собі завдання виявити екзистенціальну складову змісту твору й окреслити адекватну їй поетикальну своєрідність.

Ключові слова: політичний роман, екзистенціалізм, поетика, персонаж, буття, Джозеф Конрад.

Nataliia SLIPACHUK,
orcid.org/0000-000106504-3827
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Germanic Languages and Foreign Literature
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University
(Kamianets-Podilskyi, Khmelnytskyi region, Ukraine) nataliaslipachuk@gmail.com

THE POLITICAL DIMENSION OF THE EXISTENTIALISM IN “NOSTROMO” BY JOSEPH CONRAD

The article deals with the comprehensive analysis of the novel “Nostromo” by an outstanding English writer Joseph Conrad in the terms of identifying the political dimension of the existentialism that is appropriated to its content and poetics.

Traditionally, “Nostromo” belongs to the political novel. In particular, Douglas Hewitt and Sedrik Watts analyze the novel in such genre and consider it as one of Conrad’s masterpiece. Despite the traditional enrollment of the novel to the political genre, Joseph Conrad uses the political conflict rather as a background in highlighting the existential issues. Based on the main poetic features and implicitly developed issues the novel continues the main Conrad’s theme – the confrontation of a person with irresistible circumstances that exceed its capabilities, have an irrational character and cause a sharp internal conflict of the individuality.

The character system of the work is also unique. Based on the title, Nostromo would seem to be the main character, but he does not occupy the entire space of the novel and is often overshadowed by other characters. Firstly, his function is to tie together all the plot and thematic threads of the work into a single knot. Secondly, he sheds the light on the fates of other characters by comparing the tragedy of each of them explicating the loneliness and hopelessness of existence as a certain anomalous norm. Nostromo’s drama is reflected in Gould’s family drama, who are also hostage to the “silver” business in the fate of Martin Decoud.

The need to understand the content of the novel poetics and the lack of specialized researches in this field, has led to this detailed analysis. Here, we set ourselves the task of identifying the existential component of the content of the novel and outlining its poetic originality.

Key words: *a political novel, existentialism, poetics, a character, human being, Joseph Conrad.*

На думку Форда Медокса Форда, висловлену в статті «Конрад і море», «Ностромо» – велика книжка, перша створена Конрадом після того, як він рішуче порвав із морем, стала першим його політичним романом й найулюбленішою книгою. У ній ще відчувається розмах, властивий його ранній творчості. Щоб спланувати цей твір, Конрадові знадобилася вся людська космогонія – ціла республіка з механізмами управління, конституцією, інтригами, комерцією, індустрією, корупцією...» (Ford, Ford Madox, 2009).

На перший погляд, роман «Ностромо» істотно відрізняється від попередніх творів автора («Серце пільми», «Лорд Джім» та ін.), оскільки він відходить тут від досі традиційної для себе «морської» тематики і відмовляється від наративного принципу введення персонажа-розповідача. Однак за основними поетико-стильовими ознаками й імпліцитно розгорнутою проблематикою цей роман продовжує основну тему Конрада – зіткнення людини з непереборними обставинами, що перевищують її можливості, мають ірраціональний характер і спричиняють гострий внутрішній конфлікт особистості.

Типологічний вимір такої теми і конфлікту викликає подібності у сюжетах Конрадових творів, що підтверджує і роман «Ностромо». Дія твору розгортається у вимисленій латиноамериканській державі Костагуана, де відбувається низка подій політичного змісту (протистояння політичних угруповань, заколоти, повстання, громадянська війна), в які втягнуті всі персонажі твору. Однак автора цікавлять не стільки самі ці події, скільки те, як вони впливають на долі героїв і як участь у них виявляє приховані, неусвідомлені (до певного моменту чи навіть загалом) чинники їхньої поведінки. Тому можемо говорити, що політична проблематика роману, виконуючи функції драматизації сюжету і вибудовування чіткої системи персонажів, не є визначальною для роману. Натомість увага до внутрішньої сутності індивідуума, переключення кожного в ситуацію випробування екстремальними поворотами долі трансформує домінанти проблематики з політичної сфери в екзистенціальну. Сам сюжет твору при цьому набуває значення художнього експерименту, є своєрідним, ретельно організованим модельним полем художнього осмислення універсальних проблем людського існування.

У сюжеті роману відбивається характерний і типовий для Конрада конфлікт між матеріальним і духовним, реальним і ідеальним. Реалізується він як політична боротьба за владу, що розводить персонажів і в такий спосіб зумовлює систему персонажів відповідно до їх включеності в цю боротьбу, їхнього відношення до влади в різних її варіантах.

У подієвій динаміці роману важливу роль відіграє мотив срібла. Цей мотив оприявнюється у всіх сюжетних лініях роману, зумовлюючи як характер розвитку дії, так і зв'язки між різними сюжетними шарами розповіді. Саме сріблом як дорогоцінним металом (варіант «Золото тільця») випробовуються фактично всі персонажі твору, оскільки в долі кожного настає момент, коли потрібно робити вибір між матеріальними цінностями і людськими стосунками. Сам Конрад неодноразово наголошував на тому, що справжній герой «Ностромо» – срібло, а сюжетні долі героїв детерміновані їхнім ставленням до срібла. Таким чином, типологічно повторюване в різних творах Конрада зіткнення матеріального і духовного отримує в цьому романі як сюжетне втілення, так і має символічне вираження.

Конрад розвиває у «Ностромо» на той час нову для себе розповідну манеру переключення між різними сюжетними лініями наративної точки зору, коли вона передається від одного персонажа до іншого і розповідь ведеться наче зсередини зображуваної свідомості. Відтак щоразу читач заглиблюється в інший психологічний світ, але парадоксальним наслідком тут стає подібність внутрішніх колізій, що мають очевидне екзистенціальне забарвлення: самотність, роздвоєння, туга, страх, тривога тощо.

Водночас в «Ностромо» очевидно проявляється і та наративна особливість його художньої манери, яка успішно була апробована й раніше, наприклад, у романі «Лорд Джім». Автор відмовляється від послідовної, логічно-хронікальної розповіді. Хоча в романі немає персонажа на зразок капітана Марлоу, якому б передоручалося право основної оповіді, в ньому є багато персонажів, яким відносно надовго віддається право голосу, і цей голос явно заступає в такі моменти безособового розповідача, але загалом саме він домінує в творі. Тому все-таки відмінність є суттєвою, що відбивається на характері вираження авторської позиції.

Експериментальність роману підтверджують і особливості часопросторової організації твору. Основним місцем дії є західна провінція Костагуани і її столиця – приморське місто Сулако. Воно розташоване на березі великої бухти, що має назву Гольфо Пласідо. Місто і вся провінція відділені від більшої частини країни, з одного боку, горами, а з іншого – морем. Відтак і в цьому творі дається взнаки характерний для більшості творів Конрада замкнутий простір дії, що допомагає максимально сконцентрувати досліджувані проблеми й узагальнити авторське осягнення людської природи. Цей художній прийом, який дослідники назвали «методом ізоляції й концентрації» (Hewitt, 1975: 7), так само як і психологічно загострена експериментальність сюжету й оповіді надалі будуть продовжені Конрадом у політичних романах другої половини 1900-х і в 1910-ті роки – «Секретний агент» і «Очима Заходу».

Специфічною є й система персонажів твору. Судячи з назви, основним героєм слід було б уважати Ностромо, але те, що він займає далеко не весь простір роману і часто відсувається на задній план, підштовхує до думки про специфічну роль цього персонажа в романі. У всякому разі очевидно, що «Ностромо» – не роман одного героя, як можна з впевненістю сказати, наприклад, щодо «Лорда Джіма». У зв'язку з цим, можливо, варто навіть говорити про те, що роман невдало названий, але, мабуть, Конрадові було важко відмовитися від дуже звучного і навіть екзотичного слова, яке само по собі могло привернути увагу читача. Втім, і слово «Костагуана» могло б виконати таку саму функцію.

Ностромо – це прізвище одного із центральних персонажів роману, італійського моряка Джана Батісти Фіданци. Слово це має двоїсте значення: так називали зазвичай боцмана на італійських морських суднах, що пояснюється обов'язками, які він виконує в Сулако, будучи бригадиром портових вантажників (тому його ще часто називають «капатас каргадорів»). Друге значення слова пов'язане з перекладом із зіпсованої італійської мови і означає «*наша людина*». Дослідники пишуть про іронію, вкладену в це прізвище: Джан Батіста – «наш» і для низів, і для верхів, але, як з'ясується в остаточному підсумку, – він самотній і рівною мірою далекий як від одних, так і від інших. Іронія проглядається і втому що «чистий, чесний» Фіданца (саме так з італійської перекладається це слово) виявляється «забрудненим» сріблом, віддає свою честь і гідність на поталу «золотому тільцеві».

Специфічність образу Ностромо, порівняно з персонажами попередніх творів Конрада, полягає в тому, що він майже зовсім позбавлений психологічної рефлексії. Це діяльна натура, і його вчинки багато в чому визначають розвиток подій. Важливо, що його активність (хоч і не завжди чітко усвідомлена, а більшою мірою інстинктивна або провокована іншими людьми) має двоїтий смисл. З одного боку, вона має очевидний історико-політичний зміст, адже саме Ностромо переходить таємними стежками через гори і приводить у місто військо генерала Барріоса, аби погасити заколот колишнього військового міністра генерала Монтеро. З іншого боку, ця діяльність носить відчутно виражений морально-етичний і духовний характер, оскільки врешті-решт кардинально змінює світобачення й життєву позицію персонажа. Змінюється спрямованість його існування, коли він уже переймається не тим, як ставляться до нього люди, як він сам себе оцінює, а лише матеріальними інтересами. Срібло повністю поглинає його світ, а змінивши своє існування, він змінює і свою сутність. Відтак морально-філософська проблематика, яку уособлює образ Ностромо, набуває виразно екзистенціального смислу.

Якщо Ностромо виражає, умовно і спрощено висловлюючись, тип «простої» людини, що підкреслено й відсутністю рефлексії при його зображенні, то інший важливий персонаж роману – Мартін Декуд – в цьому сенсі виступає його антиподом. Він показаний насамперед як людина, яка поєднує в собі освіченість і чуттєвість. Мартін отримав дуже добру освіту в Європі, працює журналістом у Парижі і, приїхавши на короткий час на батьківщину, виявляється, по суті, випадково втягнутим у політичну боротьбу в Костагуані. Хоча Мартін Декуд і захоплений мрією про свободу своєї країни, затримує його в Костагуані в першу чергу закоханість в Антонію Авельянос, доньку відомого політичного діяча, сенатора дон Хосе Авельяноса.

На відміну від Ностромо, Мартін показаний за допомогою засобів психологізму, що цілком мотивовано сутністю його натури. Парадоксально, але й він, подібно до Ностромо, але зовсім з інших причин, стає заручником срібла. Висунувши єдиний, на його думку, можливий план врятування країни шляхом відділення провінції Сулако від Костагуани і проголошення незалежності, він бачить можливості його реалізації через підтримку з боку США в обмін на постійні поставки туди срібла. Щоб врятувати піврічний запас видобутку срібла, Ностромо і Мартін вивозять його

на баркасі в море, аби заховати на одному з островів. Обставини складаються таким чином, що після зіткнення баркаса з ворожим судном усі вважають, що срібло затонуло, Мартін загинув, а Ностромо врятувався тільки тому, що був відмінним плавцем. Насправді Ностромо вдається доправити пошкоджений баркас до острова і там залишити срібло під охороною Мартіна. Але останній не витримує тривалого усамітнення на безлюдному острові і накладає на себе руки.

На думку відомого літературного критика-марксиста Арнольда Кеттла, автора монографії «Вступ до англійського роману» (Arnold Kettle, 1991), в якій цілий розділ відведено аналізу роману «Ностромо», в долі Мартіна Декуда відбилися песимістичні умонастрої Конрада, його уявлення про марність будь-яких зусиль людини щось змінити в навколишньому світі, трагічну поглинутість людини власним внутрішнім світом. Однак попри трагічний фінал Мартіна Декуда зовсім не можна сказати, що варіант екзистенціального світосприйняття і діяння позбавлений будь-якого сенсу. Мартін справді, особливо на початку роману виглядає скептиком, песимістом, рефлексивним інтелігентом, якого дуже мало обходить доля його рідної країни. Він обтяжений самотністю, не завжди розуміє те, що відбувається навколо нього й у власній душі.

У створенні образів Декуда і Ностромо вгадується принцип концентричності (поступового розширення і поглиблення образу), апробований Конрадом в романі «Лорд Джім», хоча й не так послідовно і в іншому вимірі – як двох до пори до часу непересічних кіл, але які ширяться з кожним новим епізодом сюжетного розвитку. Але коли для Ностромо це коло має екстенсивне розширення, оскільки психологізм тут майже виключається, то для Декуда більше важить інтроверсійне накопичення, в ході якого простежуються і його наполегливі спроби вийти зовні, відкритися світові. Автор заглиблюється у свідомість Декуда, і робить це за допомогою засобів невластно-прямого мовлення, фрагментів внутрішніх монологів, розлогих листів героя. Конрад не зраджує тут своєму основному нарративному методу – подавати події опосередковано, через активне задіявання фокалізаційного принципу точки зору.

Наприкінці роману гине і Ностромо, й опосередкованою причиною його загибелі стає знову ж таки срібло. Однак ця загибель, що виглядає в романі доволі мелодраматичною і штучною (у Ностромо стріляє з рушниці гарібальдієць Віола, батько його нареченої і, по суті, названий батько самого Ностромо, прийнявши його за іншу людину), є, скоріше, матеріалізацією загибелі

Ностромо як духовної істоти. Його екзистенціальна смерть відбулася значно раніше – тоді, коли Ностромо став рабом срібла і різко змінилося його світосприйняття – з веселої, щиросердечної, душевної і відкритої, «нашої» людини він перетворився на жорстокого, підозрілого, завжди роздратованого і невдоволеного собою і світом самотника.

Завдяки прихованому паралелізму образів Ностромо і Декуда Конрад надає морально-етичним і метафізичним проблемам людського існування стереоскопічного виміру. Не випадково у вуста Декуда автор вкладає сентенцію про Санчо Пансу і Дон Кіхота, акцентуючи ідеальні моделі матеріального прагматизму і духовного лицарства. Загибель обох героїв драматизує цю дихотомію, додає їй додаткової напруги і вказує на вічну спорідненість й амбівалентну нерозривність цих двох першопочатків людського існування.

У долях Ностромо і Декуда, лише на перший погляд контрверсійно протиставлених, простежується іронічне й водночас серйозне узагальнення долі інших персонажів роману. Трагедія фатальної залежності від багатства, за Конрадом, страшної надособистісної сили, що немиче руйнує внутрішній світ людини, послідовно реалізована й у драмі сімейства Гулдів. Опосередковано вона проглядається і в сатиричних натяках на фінансовий імперіалізм Сполучених Штатів Америки, що виглядають як Конрадове пророцтво щодо ролі цієї країни в глобальних політичних процесах ХХ ст. Ось як міркує про це один із американських фінансових королів: “The Costaguana Government shall play its for all it’s worth – and don’t you forget it, Mr. Cloud. Now, what is Costaguana? It is the bottomless pit of 10 per cent loans and other fool investments. European capital has been flug into it with both hands for years. Not ours, though. We in this country know just about enough to keep indoors when it rains. We can sit and watch. Of course, some day we shall step in. We are bound to. But there’s no hurry. Time itself has got to wait on the greatest country in the whole of God’s Universe. We shall be giving the word for everything: industry, trade, law, journalism, art, politics, and religion, from Cape Horn clear over to Smith’s Sound, and beyond, too, if anything worth taking hold of turns up at the North Pole. And then we shall have the leisure to take in hand the outlying islands and continents of the earth. We shall run the world’s business whether the world likes it or not. The world can’t help it – and neither can we, I guess”. (Joseph Conrad, 1905: 94)

Попри очевидну політичну домінанту роману його дослідники відзначали ускладнення тексту міфологічними алюзіями і ремінісценціями, вка-

зуючи, зокрема на вагнерівський сюжет викрадення золота Рейну: герой віднімає скарб (злитки срібла) у природної стихії (гори) і тим самим відторгається від матері-природи, але, гинучи, повертається в її лоно. Ця паралель підкріплюється і легендою, розказаною на початку роману, про двох американців, які відправилися на пошуки скарбів на розташований неподалік від Сулако острів і пропали там. Їхні незаспокоєні душі, як стверджує легенда, і досі не мають спокою і час від часу дають про себе знати, волаючи до світу. Такі паралелі сприяють переведенню суто політичного змісту роману в екзистенціально-метафізичну сферу, водночас суттєво ускладнюючи нібито спрощений у психологічному плані образ головного героя роману.

Отже, функція образу Ностромо полягає, насамперед, у тому, що він, по-перше, стягує всі сюжетні і проблемні лінії твору в один вузол, і, по-друге, що є навіть більш важливим, проливає світло на долі інших персонажів, оприявнюючи трагізм кожного з них, експлікуючи самотність і безвихідь існування як певну аномальну норму.

Драма Ностромо віддзеркалюється у драмі сімейства Гулдів, які також виявляються заручниками «срібного» бізнесу, в долі Мартіна Декуда та ін. Це знову ж таки виводить роман на екзистенціальні парадигми людського буття.

Дослідники роману відзначали також, що важливим структуротвірним принципом системи персонажів роману є принцип двійництва. Найчастіше в парній структурі присутній Ностромо, який вступає у специфічні діалогічні стосунки з Гулдом, Декудом, Монігемом. Пари утворюють також Гулд і Ернандес, місіс Гулд і Гізелла, Гізелла і Лінда. Це засвідчує прагнення Конрада відтворити фікційну ситуацію як узагальнюючу модель соціальної дійсності і людських стосунків.

На основі комплексного аналізу змісту і поезики роману ми можемо зробити висновок про складну жанрову природу твору, в якому органічно переплітаються риси політичного та екзистенціального роману. Конрадівське зображення історичних подій набуває універсального філософського значення, порушуючи питання людського буття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ford, Ford Madox. Conrad and the Sea. Holograph Essay. Adam Matthew Digital, 2009.
2. Hewitt D. Conrad: A Reassessment. London : Bowes & Bowes, 1975. 142 p.
3. Kettle A. An Introduction to the English novel. New Dehli : Universal Book Stall, 1991. 188 p.
4. Joseph Conrad. Nostromo: A tale of the Seaboard. London : Harper and Brothers, 1905, 627 p.

REFERENCES

1. Ford, Ford Madox (2009) Conrad and the Sea. Holograph Essay. Adam Matthew Digital.
2. Hewitt D. (1975) Conrad: A Reassessment. London : Bowes & Bowes, 142 p.
3. Kettle A. (1991) An Introduction to the English novel. New Dehli : Universal Book Stall, 188 p.
4. Joseph Conrad. (1905) Nostromo: A tale of the Seaboard. London : Harper and Brothers, 627 p.